

Banská Štiavnica – historické jádro a technické památky

Důvod zapsání: Banská Štiavnica a její okolí jsou krásným příkladem důležitého středověkého hornického města a současně příkladem hornického centra, ve kterém dolování rud pokračovalo až do současnosti, kdy město bylo nucené změnit svůj charakter.

Rok zapsání: 1993

Poloha: N 48°27'29" E18°53'07", střední Slovensko

Nejblíže větší město: Zvolen (32 km severovýchodně od Banské Štiavnice)

Doprava: Autem: Nejkratší trasa z Prahy je dlouhá 500 km a vede po dálnici D1 do Brna a dále Bratislavy. Odtud po dálnici D1 směrem na Trnavu, potom po dálniční silnici R1 směrem na Banskou Bystrici a Zvolen, poté je třeba odbočit z R1 asi 10 km před Zvolenem.

Vlakem: Z Bratislavy do Banské Štiavnice je to asi 240 km, ve vlaku strávíte asi 4 hodiny a u většiny spojů počítejte se dvěma přestupy. Nejedná se tedy o úplně ideální spojení.

Autobusem: Ani autobus není zcela ideálním prostředkem pro cestu.

Z Bratislavy počítejte s dobou 3,5–4 hodiny cesty a s jedním přestupem. Lepší spojení je ze Zvolena, vzdálenost je kolem 30 km, doba jízdy asi 45 minut.

Otevírací doba: V sezoně jsou památky většinou otevřené denně od 9 do 17 hod., mimo sezonu počítejte s tím, že v pondělí je zavírací den.

Vstupné: Vstupy do jednotlivých objektů se pohybují přibližně do 100 Kč.

Web: www.banskastiavnica.sk, www.banskastiavnica.travel, www.muzeumbanskastiavnica.sk, www.bajkomktajchom.sk

Nový zámek v Banské Štiavnici

Podobně jako hodně jiných středověkých hornických měst je také Banská Štiavnica rozprostřená na svazích hor, konkrétně Štiavnických vrchů. Při pohledu na satelitní mapu zjistíte, že město leží uprostřed kotliny obklopené horami, na místě kaldery (jícnu sopky) vytvořené z propadlého vulkánu před miliony let. Láva, která se zde z vnitřku země dostala na povrch, vyplavila také stříbro a zlato. Již v době bronzové a železné tady lidé kutali a dobývali rudu a tato tradice se udržela až do středověku. Dokument z roku 1156 mluví o tomto regionu jako o „zemi dolů“ (lat. *terra banensium*). V polovině 13. století se tu usadili horníci z Tyrolska a město obdrželo právo dolovat rudu. Z tohoto období (konkrétně z roku

1275) pochází také první městský znak. Město – ležící na svazích kopců nazývaných Glanzenberg a Paradajz – se stalo prvním hornickým městem na Slovensku.

Starý zámok a kostel Nanebevzetí Panny Marie

Již od svých počátků byla Banská Štiavnica bohatým městem. Svědčí o tom existence dvou kostelů z první poloviny 13. století. Ten první stál na vyvýšenině pod kopcem Paradajz a v dalších stoletích

byl přebudován na městský hrad, jehož úkolem byla obrana města před tureckými nájezdy. Dnes se někdejší hrad a pevnost nazývá **Starý zámok** a vypíná se nad centrem města. Na místě druhého kostela, románské baziliky sv. Mikuláše, dnes stojí **kostel Nanebevzetí Panny Marie** (místní mu říkají německý), který se nachází dole ve městě. Kolem cesty vedoucí mezi těmito kostely byly postaveny nejdříve osamocené domy, ty se ale v průběhu let spojily a vznikla tak řadová zástavba, jak ji známe dnes. Půdorys dnešního centra je v podstatě identický se středověkou Banskou Štiavnicí.

Pohled na Starý zámok. Vpravo od něj si můžete všimnout sousoší svaté Trojice a gotického kostela sv. Kateřiny

Pohled na vnitřní část Starého zámku. Foto: Jozef Petro

Náměstí svaté Trojice

Vzhledem ke své poloze na svazích několika kopců je Banská Štiavnica městem křivolakých, úzkých uliček a malých náměstí. Jako centrum města lze označit **náměstí svaté Trojice**, připomínající spíše ulici, a jeho bezprostřední okolí. Náměstí lemují výstavné dvojpatrové budovy, které patřily bohatým měšťanům a obchodníkům. O bohatství jejich majitelů svědčí četné fresky a dekorativní výzdoba oken a fasád. Pozornost všech návštěvníků okamžitě přitáhne **sousoší svaté Trojice** z poloviny 18. století – zdobí střed protáhlého náměstí, postaveného na památku obětem moru. Náměstí dominuje **budova Horního soudu**, pro kterou místní stále používají německé označení Berggericht (nejvyšší hornická soudní instituce, sídlící zde od konce 18. století).

Od roku 1860 bylo v budově sídlo, posluchárny a expozice mineralogických sbírek Báňské akademie. Také dnes se v Berggerichtu, který v dnešní podobě vznikl v 16. století spojením dvou měšťanských samostatně stojících domů, nachází mineralogická sbírka. Pokud máte zájem seznámit se se štolami, kde se těžilo stříbro a zlato, naskýtá se vám právě zde první příležitost. Ve dvoře Berggerichtu se nachází vchod do jedné ze tří štol, které jsou ve městě a v bezprostředním okolí přístupné návštěvníkům. **Štola Michal** je krátká (její délka je pouhých 75 metrů) a je vhodná pro první seznámení se životem středověkých horníků. Nedaleko odtud v Kammerhofské ulici u penzionu

Na náměstí svaté Trojice Vás okamžitě upoutá krásné sousoší svaté Trojice

Kousek od náměstí svaté Trojice naleznete Sousoší Panny Marie Immaculaty. Na fotografii detail ze sousoší. Foto: Jozef Petro

Kachelman najdete **štolu Glanzenberg** – v hloubce asi 40 metrů vás provede po trase dlouhé 450 metrů přímo pod ulicemi města. První písemná zmínka o štolu, kterou v minulosti navštěvovaly významné osobnosti, je z roku 1560. V roce 1751 tady pod zem „fáral“ František Lotrinský, manžel císařovny Marie Terezie. Tuto událost a návštěvy dalších osobností z vídeňského dvora připomínají památné tabule. Jako poslední z rakouských

pomazaných hlav navštívil štolu v roce 1852 samotný císař František Josef I.

Dolní část náměstí svaté Trojice uzavírá **gotický kostel sv. Kateřiny** z konce 15. století. Místní mu říkají slovenský, protože od roku 1658 se v něm káže ve slovenském jazyce. Hned vedle něj stojí budova **radnice**: Původně gotický dům, v němž od počátku zasedali radní města, byl v průběhu staletí několikrát přestavován; jeho současná podoba je z 18. století.

Z tohoto období pochází také sousoší stojící hned vedle radnice. Asi 200 metrů od kostela sv. Kateřiny v Kammerhofské ulici č. 2 se nachází **Kammerhof** (v překladu z němčiny Komorní dvůr), v minulosti jedna z nejdůležitějších budov města. Jedná se vlastně o komplex několika částečně gotických budov, které byly v 16. století spojeny v jeden celek; sloužily

jako místo, odkud se řídila práce v dolech. Dnes v budově sídlí muzeum s expozicí o dějinách důlního průmyslu na Slovensku.

Největšího rozkvětu dosáhla Banská Štiavnica v 15.–16. století, kdy vznikla řada renesančních budov a dobývání zlata a stříbra zažilo svou zlatou éru. Místní horníci tehdy nemohli tušit, že v roce 1521 Hernando Cortés dobyl říši

Gotický kostel sv. Kateřiny

Aztéků a následně si přisvojil jejich zemi s četnými zásobami stříbra. V následujících desetiletích zavedli Španělé v Mexiku a Peru průmyslové dobývání stříbra a zajistili jeho vývoz do Evropy, což způsobilo pád cen stříbra. Kutání stříbrných rud se tak nejenom tady, ale například i v Kutné Hoře stalo nerentabilním. Jiskru naděje přineslo první použití střelného prachu v důlním průmyslu na světě, k němuž došlo právě v Banské Štiavnici v roce 1627. To umožnilo rychlé vydolování povrchových zásob rudy. Práce se pak přenesla do dolů, což s sebou ale přinášelo problémy s podzemní vodou, která zaplavovala šachty. Rovněž musely být vymyšlené nové postupy a technologie dolování, a Banská Štiavnica se tak v 18. století stala centrem vzdělávání důlních specialistů pro celou rakouskou monarchii. Za tímto účelem zde byla v letech 1762–1764 založena Báňská akademie.

Pokud se vydáte od sousoší sv. Trojice do kopce, za několik minut se dostanete k nám již známému **Starému zámku**.

Turci na Slovensku

Střední Evropa – tedy Uhersko, Rakousko, Čechy a Morava – zažívala počátkem 16. století perné období, které se neslo ve znamení expanze Osmanů. Poté, co osmanští sultánové obsadili Balkán, si začali dělat zásluku na další území směrem na západ a za svůj cíl si vybrali Vídeň. V roce 1526 se u maďarského města Moháč setkala vojska osmanského sultána Sulejmana I. a vojska Vladislava II. Jagellonského, krále českého, uherského a chorvatského. Bitva, kterou Vladislav II. Jagellonský prohrál a při níž na útěku zemřel, otevřela osmanským Turkům cestu do Uherska. Obsadili Budapešť a Dolní Uhersko, tedy dnešní Maďarsko. Z uherských nížin pak podnikali

Ten vznikl přestavbou původní románské baziliky, která tu stála v první polovině 13. století. Na přelomu 15. a 16. století byla bazilika přestavěna na gotický kostel; ten pak v první polovině 16. století prošel přestavbou na protitureckou pevnost. Bylo to období, kdy po vyhrané bitvě u Moháče v roce 1526 obsadili Turci Budapešť a celé Dolní Uhersko, odkud vyráželi na loupežné výpravy na území Horního Uherska (dnešního Slovenska).

Nový zámok

Další významnou a zdálky viditelnou památkou ve městě je **Nový zámok**, stojící na jednom z kopců, který je hezky vidět z vyhlídky u Starého zámku. Jedná se o renesanční pevnost postavenou počátkem druhé poloviny 16. století, která sloužila na ochranu obyvatel města

Nad Banskou Štiavnicou se tyčí Nový zámok. Foto: Jozef Petro

výpady na území dnešního Slovenska. Tyto nájezdy zanechaly v paměti národa hlubokou stopu, o čemž svědčí také skutečnost, že i když se vše odehrálo před téměř 500 lety, legendy o tureckém nebezpečí jsou stále živé. Tedy alespoň v knihách, pohádkách a jejich filmovém zpracování.

Z vítězství tureckého vojska u Moháče se netěšili pouze Turci, ale ze „své“ porážky se mohli radovat také Habsburkové. Smrtí Vladislava II. Jagellonského se totiž uvolnil český a uherský trůn a Habsburk Ferdinand I. se následně stal uherským i českým králem. Tím se Habsburkové dostali mezi elitu evropských panovníků a určovali osud Evropy až do roku 1918.

Pohled na Kalvárii, která se tyčí nad městem

před Turky. Byla součástí rozsáhlého signalizačního systému rozmístěného po kopcích středního Slovenska, jehož základem byly tzv. hlásky (vartovky), tedy kamenné nebo dřevěné věže, které pomocí kouřových signálů upozorňovaly nejbližší hlásku o blížícím se nebezpečí. A protože se hlásky nezachovaly (výjimkou je kamenná hláska nazývaná Vartovka, která se nachází ve 20 km vzdálené Krupině), je banskoštiavnický Nový zámok jedním z mála svědků tohoto bezpečnostního protitureckého systému ze 17. století.

Klopačka

Z dalších památek nedaleko Nového zámku odkazujících na hornickou tradici města stojí za zmínku tzv. **Klopačka** – barokní budova s věží, postavená koncem

17. století. Uvnitř se nacházelo zařízení, které klepáním na dřevo svolávalo horníky do práce.

Kalvárie

Panorama Banské Štiavnice vizuálně dotváří **Kalvárie**, nacházející se na okraji města. Jedná se o barokní soubor staveb z poloviny 18. století: kostel, kaple, schody a v přírodě stojící plastiky. Kalvárie je postavena na strmém kopci nazývaném Scharfenberg. Stavění kalvárií (české označení Golgoty, tedy vrchu, na němž byl ukřižován Ježíš Kristus) nebo křížových cest jako volných napodobenin poslední cesty Ježíše před svým ukřižováním bylo počínaje 15. stoletím velice oblíbenou činností bohatých jedinců, farností nebo i měst, což byl také případ Banské Štiavnice.